

Abych však srozumiteľnejším byť, ukrácaní našich národných práv v tom záležití, že si maďarstvo prívlastňuje Slováka, byť i medzi čirými Slováky, bez vedomosti reči maďarské ani k štátnim, ani k cirkevným úradúm nepripouštěti; odkud přirozeně povstává u nás odůvodněná tužba odloučení správny slovenských našich krajů, aniť se od Tater po Dunaj, pak Ipel, Gemerem až po Torysu rozprostírají.

Budete-li se tedy tomu divit, že z našeho lůna pošla velebná idea vzájemnosti slovenské, jakožto z lůna nejutlačenejších Slovanův? Ano! nebudete se ani tomu divit, že tak úpěnlivě zrak náš k sourodým našim světoobčanům obracíme. Dobře znájíce fyzickou naši slabost, o samostatném hmotném podnikání s žádoucím výsledkem na tento čas bychom pochybovali, a protož se vždy rádi co přívazek stejnorodého živlu považujeme; pročž hojného jest se u nás výtěžku nadíti pro toho, kdo nepředpojatě našim záležitostem se věnujíc, udržuje naši stranu.

Rozkolnictvím od některých jmenované literární naše počínání, at se o něm zmíním, pražádného nemá škodlivého vplyvu na společnou naši literaturu, neb jím se jen zachování sebe samých a udržení z germanizovaného Česka pro Slovanstvo docíliti míni, pak se k Vám o zhovívavé posouzení tohoto podnikání našeho ucházíme: neb, jako to podotknuto, po překonaných obtížnostech, s nimiž, co jednou Prometheus, zápasíme, vděčně se vzdáme samostatného běhu, vplynouc do rozsáhlejšího řečiště, kde se blaženejších časů dočkáme.

59

Clánok Jána Palárika „Otázka národnosti pri novom politickom usporiadaní Uhorska“.

Uverejnil PŠL, roč. II, č. 46, str. 362—363. Budín 17. novembra 1860.

Slovenský národ prináša obeť, keď prijíma, aby maďarčina bola rokovacou a úradnou rečou na Slovensku, ale aby bola slovenčina vylúčená vôbec z verejného života, proti tomu treba protestovať. Politika výlučne maďarskonárodná urazila by iné národnosti. Spravodlivosť požaduje, aby Maďarstvo dalo národnostiam v medziach zákona a konštitucionálneho života voľný pohyb, aby negravitovali k svojim pokrvným susedom.

Šťastlivé podarenie nového politického preporodu krajiny našej Uhorskej závisí hlavne od tej otázky, jakú politiku bude chcieť nasledovať maďarský národ oproti druhým národnostiam v Uhorsku žijúcim. Najvyšší prípis Jeho apošt. kráľovskej Jasnosti odo dňa 20. Oktobra strany povýšenia maďarského jazyka na hodnosť diplomatickej reči v celej krajine Uhorskej k hlavnému uhorskému kancelárovi mohol by sa stať zárodokom neblahých národných nesvárov a rozbrojov, pokoj, rozkvet a blahobyť krajiny rozrývajúcich, vlast' do nebezpečenstva vystavujúcich, jestli by on silnejšiu maďarskú stranu natoľko exultoval, že by sa povolanou a oprávnenou byť cítila, politiku výlučne maďarsko-národnú, k utlačení druhých národností v Uhorsku žijúcich smerujúcu, nasledovať. K prekazeniu toho zlého v nadrečenom najvyššom prípise sa síce dodáva: „naridzujem zároveň, že má mestským i vonkovským obcam zostat

na vôli, ktorú jednaciú reč si vyvolia pre veci svoje obecne, cirkevné a školské; ďalej, že každému voľno užívať v zhromaždeniach stoličných, mestských a obecných ktorýkoľvek v krajine obvyklý jazyk, i zadávať v ktoromkoľvek žiadosti alebo prosby svoje úradom, ktoréžto v tej samej reči budú zase vyrádzované; že konečne úradníci súdni i politickí majú všetky rozkazy a nariadenia k obcam v tej reči spisovať, ktorá je jednacou rečou v záležitostiach obecných.¹ Toto je pekné, a naše slovenské obce, mestá a stolice na základe tohoto najvyššieho nariadenia môžu si vyvoliť za reč jednaciú vo svojich verejných schôdkach, rokovaníach a stoličných zhromaždeniach reč slovenskú, jakožto reč väčšiny obyvateľstva, — môžu v nej svoje uzavrenia a zápisnicu viesť, v nej s politickými a súdnymi úradmi dopisovať atď. Leš, jak ľahko sa môže stať, že vplyvom maďarskej alebo aspoň maďarsky zmýšľajúcej strany, ktorá teraz veslo vlády do rúk dostáva, a nasledovne všetkými možnými sredstvami oplýva, v našich slovenských obch, mestách a stoličiach maďarčina za reč jednaciú uvedená, reč ale ľudu k veľkej ujme jeho záujmov a národnosti celkom odstránená, alebo najvyš len k vôli jednotlivcom trpená bude? —

Ďalej strany vyšších škôl v tom samom najvyššom prípise sa naridzuje: „Čo sa týka vyučovacej reči na gymnáziách, má uhorské Moje námestníctvo² slyšať o tom cirkevných hodnostárov a politické úrady, ďalej učiteľské sbory tých ústavov samých, zdáľiž a ktoré premeny vo vyučovacej reči sa ukazujú potrebnými alebo žádúcimi: na to sa Mi majú bez odkladu podať cestou Mojej uhorskej dvorskej kancelárie dotýčne návrhy.“³ Patrno z tohoto, že aj strany vyvolenia vyučovacieho jazyka na gymnáziách (rozumie sa, že aj slovenských) najväčší vplyv a moc udeľuje sa maďarským a síce úradným faktorom, jakožto politickým úradom, cirkevným hodnostárom (biskupom), námestníctvu uhorskému a uhorskej dvorskej kancelárii, od jejichž dobrého zdania a milosti bude závisieť, koľko miesta doprajú aj našej slovenskej reči a národnosti na gymnáziách v slovenských krajoch. —

Náš slovenský národ už tým veľkú obeť na oltár spoločnej vlasti uhorskej prináša, keď sa nateraz poslušne podrobuje vysokému nariadeniu, aby bola maďarčina rečou jednacou a úradnou aj na Slovensku, ponevác to už raz tak ono nariadenie požaduje; tu nám platí to známe pravidlo: „Salus reipublicae prima lex esto.“⁴ Leš aby náš národný jazyk aj z vyšších škôl a zo všetkých ústavných inštitúcií, vôbec z verejného života v obch, mestách a stoličných zhromaždeniach vytvorený, a tak ľud náš zbavený bol všetkých prostriedkov národnej osvety a vzdelanosti, takú obeť národnej samovraždy žiadan zákon na svete od nás nepožaduje, ani požadovať nemôže; bo zákony nie k záhube, leš k dobrému národov smerovať majú. Leš takúto drahú obeť — silne sme presvedčení — nebudú od nás žiadať naši spoluobčania Maďari. Oni dobre vedia, jaké záhubné následky mala jejich predrevolučná výlučne maďarsko národnia politika; dobre vedia, že jednaké príčiny jednaké mávajú následky; oni sa živo rozpomínajú, jako Slováci, Srbi, Horváti, Rusini a Rumuni aj umierať znajú za svoju národnosť; jim na myslí tane to latinské: „actio parit reactionem“;⁵ oni behom minulého desaťročia na sebe samých skúsili, jako jim to padlo, keď sa aj jejich národnosť tlačovala, a nasledovne až velice citedcine naučili sa poznávať božskú pravdu toho prirodzeného Kristom vyreknutého zákona: „všetko, čo nechceš, aby tebe

¹ Citát z Októbrového diplomu.

² Myslí sa na kráľovskú uhorskú miestodržiteľskú radu.

³ Pozri pozn. 1.

⁴ Blaho republiky je prvým zákonom.

⁵ Akcia objavuje protiakciu.

Iudia činili, ani ty to nečín druhým; a čokoľvek od druhých žiadaš, aby ti to činili, aj ty to druhým čín v najúplnejšej miere“; oni práve teraz v živom príklade videli, že v štáte viac rozličných národností v sebe obsahujúcom každý pokus odnárodňovania je márnny, nespravodlivý a záhubný, a jako sa Rakúsko kroz neblahý germanizovania systém hlavne proti sebe samému prehrešilo, tak by sa iste aj Uhorsko kroz podobný maďarizovania systém iba proti sebe samému prehrešit muselo. Že Maďari k tomuto presvedčeniu prichádzajú, toho sú dôkazom jejich verejné orgány, jako „Magyar Sajtó“, „Pesti Napló“ a Pester Lloyd“,⁶ ktorých duch oproti druhým národnostiam v Uhorsku žijúcim je vôbec zmierlivý, a všetko dobré sľubujúci. Známa je od p. Ivánky⁷ do maďarských časopisov prijatá zásada slobodnej konkurencie na poli národnosti; známa p. Lónyaym⁸ vyslovená žiadosť, aby sa stoličné výbory zostavili z mužov učných a neodvislých bez rozdielu stavu a národnosti; známo, čo p. barón Zsigmond Kemény,⁹ riditeľ peštianskeho mestského kasína,¹⁰ o rezultátach desaťročnej germanizácie v „Pesti Napló“ ve písal, zavierajúc takto svoj výborný článok: „Jestli tomu tak jest, čo teda my (Maďari) teraz robiť máme, keď už naša národnosť do svojich zákonných práv nazpät postavená jest a uhorská koruna na svoje s toľkou krvou vydobyté a tak úzko so sebou spojené majetky nároky robiť môže, a jako úfame, také iste aj platné sebe učini? Či máme aj my teraz myslieť o sebe, že možnosť vzdelanosti a blaha výlučne v našej maďarčine obsažená jest, a že náš jazyk je výlučným liekom proti nevoľi a proti nákaze nevzdelanosti, ktorý teda inojazyčným spolukrajanom našim z čistej kresťanskej lásky, čo priam aj so zakročením úradov, vštepovať musíme? Či máme príklad tých nasledovať, ktorí sa mocou povolania svojho národu oproti nám za nosičov civilizácie, za znalcov duchovného štepenia držali? . . . A keby sme my teraz tiež takú politiku nasledovali, ktorá sa jejich politike rovná: tak by sme podľa všetkej pravdepodobnosti a analógie tie isté výsledky žali.“¹¹ Tak myslí slovutny maďarský politik a s ním veľiká časť maďarskej inteligencie, a my Slováci sebe len to prajeme, aby sebe to naši odrodilci a páni maďaróni, ktorí od rodených Maďarov horlivejšími Maďarmi chcejú byť, k srdcu teraz vzali, a k slovenskému národu, z ktorého lóna pochádzajú, konečne sa naklonili; lebo nie viac Maďari sú to, ktorí nedôveru v druhých národnostach vzbudzujú, leš naši slovenskí páni odrodileovia, ktorým sa ešte vždy o pomaďarčení Slovákov sníva. Všetky pokusy k tomu smerujúce boli by isté nešťastie a záhuba krajiny uhorskej. Lebo čo biskup Strossmayer onchdá v ríšskej rade proti germanizácii rakúskej prehovoril,¹² to samé by istotne

⁶ Maďarský politický denník, vychádzajúci od marca 1850 v Pešti, v ktorom vedúcu úlohu hral barón Zs. Kemény, význačný maďarský spisovateľ. — Pester Lloyd bol nemecký denník, vychádzajúci od roku 1854 v Pešti najmä pre hospodárske otázky. — Magyar Sajtó bol maďarský denník založený roku 1855 vo Viedni a od roku 1857 vychádzal v Pešti.

⁷ Imrich Ivanka (1818—1896), maďarský politik, roku 1848 tajomník ministerského predsedu L. Batthyányho.

⁸ Melichar Lónyay (1822—1884), hospodársky odborník, vo vláde grófa J. Andrásyho od roku 1867 minister financií.

⁹ Zsigmond Kemény (1814—1875), maďarský spisovateľ a vedúci redaktor Pesti Napló.

¹⁰ Myslí sa tu na Národné kasíno, ktoré bolo od roku 1827 strediskom predstaviteľov politického života maďarských vládnúcich tried.

¹¹ Nemali sme možnosť porovnať citát s originálom.

¹² Jozef Strossmayer (1815—1905), biskup v Djakove, význačný chorvátsky vlastenec, zakladateľ Juhoslovanskej akadémie vied a zástanca a bojovník za práva nemaďarských národov v Rakúsku, ale najmä v Uhorsku.

platilo in parvo aj proti maďarizácii uhorskej. Opakujem tuná jeho pamätihodné slová: „Že v Rakúsku (in parvo v Uhorsku) rozličné národy a národnosti sú, to je jeden z najpozitívnejších skutočných činov, ktoré sa odtajil nedajú. Já takú námeru, ktorá sľaby z lásky k pohodliu alebo z pánovitosti na jazyky a národnosti rozličných ríše národov žiadnu obzvláštnu váhu nechce klásť, za nebezpečnú držím. Nebezpečná je ale ponajprv preto, že nespravodlivosť v sebe ukrýva, a ponevác aj u toho najmenej vyvinutého národa v Rakúsku (aj v Uhorsku) to silné presvedčenie sľaby v telo a krv sa vtopilo, že reč ľudu a národnosť je nečo podstatného, stálého, od Boha daného. a čo Boh dal, to ľudia v štáte len tak ľahko ignorovať nesmú; bo konečne každý národ zanedbávanie a utlačovanie jazyka svojho sľa prekážku svojho duchovného vývinu a zdokonaľovania s mravne oprávneným opovrhnutím od seba odsotiť by musel. Za nebezpečnú držím tú námeru podruhé preto, bo blízko stojíme k tej pliaže, že kmeny a národnosti v zákonných očakávaniach a žiadostach svojich okľamané, v organickom vývine svojom zdržované, vo vzdelanosti zanedbané, pred tou nebezpečnou Syrénskou piesňou, ktorá sa prítomne v mnohých stranách Európy rozľieha (to Napoleonovo heslo: „le grand intérêt des nationalités“)¹³ azda potom nezapchajú svoje uši. Proti takému nebezpečenstvu nielo inšej ochrany, iba spravodlivosť, iba to, aby sa každému aj najmenej vyvinutému národu dali do rúk všetke prostriedky, ktoré sú mu potrebné k jeho duchovnému pozdvihnutiu, aby tak kroz opravdive kresťanskú vzdelanosť a osvetu všetke ešte bytujúce národnie protivy vyrovnané a zmierené boli. To isté vyriekol aj ríšsky radca Toperczer:¹⁴ že totižto v rakúskom mocnárstve nielo žiadneho základu, na ktorom by sa výlučne národný (nemecký) štát osnovať mohol. Ale to samé platí teraz aj o Uhorsku, lebo aj tuná chybuje takový základ. aby ono mohlo byť výlučne maďarským, preto že sú tuná mimo Maďarov aj Nemci, Rumuni a my Slovania (Slováci, Rusíni, Srbi a Horváti), ktorí rovné Maďarom nároky a práva k národnému životu máme. Politika výlučne maďarsko-národnia urazila by druhé národnosti, zvláste ale slovanskú, a k záhubným, nebezpečenstvom hroziacim zámerom by jich drážila; tým viac, že slovanská národnosť má aj za hranicami Uhorska príbuzné a príťažlivé živly slovanského mora, ktorým je Maďarstvo sľa dáka malinká sihoť zúkol vúkol otočené, z ktorého by teda rieky slovanskej národnosti v Uhorsku nové vody a sily nabierali, až by rozvodnené v príhodnej dobe všetky prekazujúce hate a tarasy prelomili, ktoré sa tuná jejich prirodzenému volnému pohybovaniu od Maďarstva kládli. Spravedlivosť teda aj múdrosť nakladá teraz uhorskej vláde, aby druhým národnosťam, menovite ale Slovanom uhorským, príčiny k nespokojnosti nezavdala, aby jejich národnosti v medzách zákona a konštitucionálneho života volné pohybovanie ponechala; bo, jestli sa tuná v požívaní sľobodnejších inštitúcií, v požívaní rovných práv politických i národných šťastlivými a sľaby doma cítiť budú, komu potom z nich napadne za vysľobodením túžiť, alebo jako to jeden slavný maďarský politik naráža, k panslavizmu gravitovať? — Spravedlivosť teda, a zase len spravodlivosť oproti druhým národnosťam v Uhorsku žijúcim je jediný spôsob, ktorým sa šťastlivo previesť môže veľké dielo nového politického prepôrodu krajiny našej uhorskej. Politici uhorskí musia docela upustiť od svojej politiky výlučne maďarsko-národnej: táto by bola teraz chybou neodpustiteľnou, a azda nikdy viacej nenapraviteľnou.

Večne premenlivý je beh historie, jako sám časoduch, tento bohatý prameň, z kto-

¹³ Veľký záujem národností.

¹⁴ Toperczer, ríšsky radca, pochádzajúci zo Spiša.

rého vždy nové a v pôsobení i v následkoch rozmanité udalosti vyvierajú. Ale nekedy sa zdá, jakoby sa historia v tej istej tvárnosti znovu opakovala. Taká doba pre našu uhorskú krajinu vidí sa nám byť minulý 1848, a prítomný, v ktorom žijeme rok. Nápadná podobnosť dejín, okolností, smerov, žiadostí a snáh národných! Zdá sa, jakoby nám historia čili prozreteľnosť čas a príležitosť dať chcela k napraveniu chýb, ktorých sa Maďari a Slovania uhorskí r. 1848 k svojej vlastnej škode (bár by i k zmúdreňu) boli dopustili. Jestli vtedy národnia neznášanlivosť a politické vášne oslepili bratov, teraz po desaťročných skúsenostach úprimnému zmiereniu a chladnému, zdravému rozsudku dajme miesto. Ale tohoto výminka je vzájemné uznanie a — spravdliivosť. Silnejší si nezakladaj, že slabšieho nepotrebuješ, alebo že ti škodiť nemôže, leš prislúž mu spravdliivosť. Slabší silnejšieho sa neboj, jestli u neho spravdliivosť a zákon pano-vať vidíš. Daj Bože, aby sa na tomto pevnom základe spravdliivosti osnoval pokoj a blahobyť spoločnej našej vlasti uhorskej!

60

Úvaha Daniela Licharda „Jako že stojíme?“

Uverejnili Lichardove SN, roč. XII (1860), č. 139, 142, 145, 151 a 153. Viedeň 24. novembra, 1., 7., 27. a 29. decembra 1860. Uverejňujeme len časť I. a II.

Autor sa zaoberá situáciou na Slovensku po vydaní Októbrového diplomu, a to na základe svojich osobných skúseností získaných pri návšteve Slovenska, hlavne západného. S uznaním kvituje rozhodnutie miest Breza a Pukanca o používaní slovenčiny v úradovaní.

Novější obrat věcí v Uhrách do všech poměrů veřejného života více méně zasahuje a tak i na postavení časopisů patrně působí. Jim se dostala právě tak těžká jako čestná úloha: obecnstvo strany opravdového smyslu nastalých proměn poučovati, nedorozumění odstraňovati, pochybnosti objasňovati, důvěru k lepší a blaženější budoucnosti probuzovati, každému právu k uznání dopomáhati, činnou a kde potřeba i obětivou lásku ke společné domovině křísiti, svornosti a jednomyselnosti obyvatelů cestu klesliti, aby se tak vznešení úmyslové nejvyššího císařského diplomu od 20. októbra roku tohoto *čím skořeji*, jak ve prospěch uherské země, tak i celého státu rakouského ve skutek uvéstí mohli.

My jsme se do dnešku schválně do rozbírání terajšího stavu našich věcí nepouštěli, poněvadž v něm i možnost rozkvětu společné domoviny i vzácné pozůstatky předešlosti z vlastního vidění (počas nedávného meškání našeho na Slovensku), dílem z listových zpráv poznati chtěli. Některé z těchto písemných zpráv už jsme i vct. obecnstvu našemu sdělili, i můžeme tedy na základě jejich a toho, co se z jiných časopisův uherských (t. j. v Uhrách vycházejících) dovídáme, ke stručnému rozbírání otázky, *jako že stojíme?* přikročiti, co v několika číslech listu našich učiníme.

Musíme tu předně na *hlavní zásady* poukázati, dle nichžto záležitosti naše rozbíratí budeme. My stojíme hlavně a předně na základu nejvyššího císař. diplomu od 20. októbra roku tohoto a těch nařízení, kteréž spolu s ním k obnovení ústavy krajiny uherské vyšly.